

Dariusz Kupisz
(Lublin)

Dobra ziemskie Podlodowskich herbu Janina w powiecie radomskim i stężyckim w XVI i XVII wieku

Podlodowscy pieczętowali się herbem Janina. Według heraldyków swoje nazwisko zaczerpnęli od nazwy wsi Podlodów, leżącej niegdyś w województwie bełskim, lub od osady Podlodów w ziemi sandomierskiej, stanowiącej dziś część Obręcznej. Druga hipoteza wydaje się bardziej prawdopodobna, bowiem główny zrab posiadłości Podlodowskich znajdował się w województwie sandomierskim, tu też odnajdujemy najwcześniejsze ślady istnienia owego rodu i jego działalności gospodarczej.

W XVI w. Podlodowscy byli jednym z bardziej znanych i wpływowych rodów szlacheckich województwa sandomierskiego. Aktywni politycznie na sejmiku opatowskim i sejmie koronnym, starannie wykształceni, zainteresowani kulturą i sztuką renesansu, wybijali się w widoczny sposób ponad typowych przedstawicieli średnio zamożnej szlachty. Pisali o nich Łukasz Górnicki, Mikołaj Rej i Jan Kochanowski, a więc ludzie kształtujący obraz polskiego odrodzenia. O Podlodowskich pisali także współcześni historycy, niektórzy zaś przedstawiciele owej rodziny doczekali się krótkich notek w *Polskim słowniku biograficznym*¹, a nawet szerszych prac². Ukazano pewne aspekty ich działalności politycznej, poza sprawą frymarku Stanisława Lupa Podlodowskiego z połowy XVI w.³, nie zajmowano się

¹ Kasztelan radomski Jan (zm. 1497), stolnik sandomierski Stanisław Lupa (zm. 1550), kanonik krakowski Jerzy (zm. 1555), podkoniuszy królewski Jakub (1549–1583) i kasztelan kijowski Mikołaj (zm. 1674), zob. *Polski słownik biograficzny*, t. XXVII, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968, s. 129–134.

² D. Kupisz, *Rody szlacheckie ziemi radomskiej*, Radom 2009, s. 157–176; I. Kaniewska, *Stanisław Lupa Podlodowski, działacz sejmowy pierwszej połowy XVI w.*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, t. V, 1960, s. 187–192; A. Świątkowska, *Podlodowscy z Przytyka i ich działalność religijna w XVI wieku*, „Radomskie Studia Humanistyczne”, t. I, 2013, s. 85–106.

³ D. Kupisz, *Frymark Podlodowskich. Z dziejów walki o egzekucję dóbr*, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego”, t. XXXI, z. 1–4, 1996; idem, *Działalność gospodarcza starostów radomskich w XVI–XVII wieku w świetle lustracji oraz inwentarzy*, „Roczniki Dziejów

jednak szerzej ich działalnością gospodarczą. Tymczasem przedstawienie właśnie tej sfery działalności Podlodowskich, połączonej z ukazaniem ich stanu majątkowego na tle rodzin szlacheckich regionu, w którym żyli (tj. powiatu radomskiego i stężyckiego), jest bardzo istotne. Może stać się przyczynkiem do gruntowniejszych badań nad dziejami Podlodowskich, aspirujących w XVI i XVII w. do grona lokalnej elity politycznej województwa sandomierskiego.

Pierwsze wzmianki o Podlodowskich wiążą się z założeniem w 1333 r. przez Piotra z Podlodowa miasteczka Przytyk. Stał się on w krótkim czasie centrum sporego klucza dóbr ziemskich Janinów nad Radomką. O jego znaczeniu dla Podlodowskich świadczy fakt, że uznali go w końcu za swe gniazdo rodowe. O ile w XV w. pisali się czasem z Podlodowa, czasem z Przytyka, o tyle od XVI w. już wyłącznie z Przytyka⁴.

Tradycję wiążącą założenie Przytyka z osobą Piotra z Podlodowa trudno potwierdzić źródłowo, wiadomo jednak, że Przytyk był miastem już w 1463 r., kiedy jego właścicielami byli bracia Jan i Jakub Podlodowscy, fundatorzy miejscowej parafii. Jan rozpoczął karierę od godności dworzana króla Kazimierza Jagiellończyka, a zakończył, piastując urząd kasztelana radomskiego (pierwszy senator w rodzinie). Odgrywał znaczącą rolę w polskiej polityce oraz dyplomacji u schyłku panowania wspomnianego władcy. To właśnie on w roku 1488 wystarał się u Kazimierza Jagiellończyka o potwierdzenie lokacji nowego Przytyka, położonego obok dawnego miasteczka⁵.

Według F. Kiryka lokacja nowego Przytyka musiała wynikać z zahamowania rozwoju pierwotnej osady, ale trzeba stwierdzić, że ta ostatnia nie przekształciła się w przedmieście nowego ośrodka ani też nie zniknęła tak szybko, jak sądzono. Przez cały XVI w., a nawet w początkach XVII stulecia rozróżniano wyraźnie przedmieście, Stary Przytyk i przyległe do niego Nowe Miasto (*Nova Civitatae*)⁶. W starym Przytyku wymieniano domy mieszczkańskie, a w nowej osadzie zarówno domy, jak i zasiewane zbożem półłanki. Do połowy XVI w. wzmiankowano także o rolach obdarzonych wolnizną w Nowym Przytyku, świeżo przybyłych osadnikach oraz ogrodach i polach przygotowanych do „osadzenia”⁷. Nie nastąpiło tu więc porzucenie starego ośrodka i przeniesienie miasta do nowo lokowanej osady, lecz powolne scalenie obydwu w jeden organizm miejski.

Spolecznych i Gospodarczych”, t. LXII, 2002, s. 189–206. Tutaj o działalności gospodarczej Grzegorza i Mikołaja Podlodowskich na obszarze starostwa radomskiego, co pomijamy w niniejszym artykule.

⁴ S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. XIV, Warszawa 1917, s. 144–146.

⁵ F. Kiryk, *Urbanizacja Małopolski. Województwo sandomierskie XIII–XVI wiek*, Kielce 1994, s. 108; Z. Guldon, *Gospodarka i społeczeństwo*, [w:] *Dzieje regionu świętokrzyskiego od X do końca XVIII wieku*, red. J. Wijaczka, Warszawa–Kielce 2004, s. 70.

⁶ W tym wypadku w aktach podziału dóbr między Podlodowskimi z 1601 r., Archiwum Państwowe w Radomiu, Zarząd Dóbr Państwowych (dalej: APR, ZDP), rkps 12, s. 51–53.

⁷ Działy dóbr między Podlodowskimi, APR, ZDP, rkps 13, s. 5 i n., 42 i n.

Pozostaje jeszcze kwestia dochodów, jakie Przytyk przynosił jego właścicielom. Wnosząc z wysokości szosu (w latach 1510–1540 wynosił on 4–6 grzywien), był wówczas osadą niewielką, a więc typowym miasteczkiem szlacheckim, w którym znaczna część mieszczan żyła z uprawy roli⁸. W dokumentach z 1548 r. wymieniono 35 mieszczan – właścicieli nieruchomości, poddanych Katarzyny z Białaczowa (wdowy po Wawrzyńcu Podlodowskim), zaznaczając, iż jest dziedziczką trzeciej części Przytyka⁹. Można wysnuć stąd ostrożną hipotezę, że w połowie XVI w. w miasteczku mieszkało ok. 100 rodzin mieszczańskich. Podlodowscy byli też posesorami miejscowego wójtostwa¹⁰.

W początkach XVI w., poza zwykłym czynszem od parceli miejskich i ogrodów, właściciele miasteczka pobierali opłaty od piekarzy, szewców, prasolów i przekupniów, a w źródłach z połowy stulecia pojawiają się również krawcy¹¹. Skądinąd wiadomo, że z Przytyka wywożono w XVI–XVII w. wyroby garncarskie¹².

Znaczącym uzupełnieniem dochodów dziedziców i mieszczan Przytyka był handel. Miasto leżało w miejscu przecięcia Radomki przez ważny trakt biegnący z Lublina do Wielkopolski i dalej na zachód Europy. Od północy zaś prowadziła przez Przytyk droga z Mazowsza do ziemi krakowskiej, w tym także do pobliskiego Skrzynna, gdzie szlachta mazowiecka odbierała sól. W tym kontekście istotnego znaczenia nabierała kwestia zbudowania mostów na Radomce i uzyskania przywilejów na pobieranie opłat za przejazd przez nie.

Wiadomo, że już w XV w. dziedzice miasteczka pobierali mostowe, bowiem w 1463 r. rozstrzygnięto ich spór z mieszczanami radomskimi, zwalniając tych ostatnich z opłaty¹³. W 1628 r. mostowe w Przytyku podwyższono do 5 denarów. Z kolei 13 grudnia 1548 r. (w okresie sporu o małżeństwo Zygmunta Augusta z Radziwiłłówną) Podlodowscy wystarali się o potwierdzenie przywilejów na mostowe i podniesienie jego stawki do 6 denarów od wozu i wołu¹⁴.

Według lustracji dróg z lat 1564–1565 pod Przytykiem na Radomce znajdował się staw zbudowany przez Podlodowskich w górnym biegu rzeki. Rozdzielał on jej wody „na troje z upustów, między którymi rozczochami miasteczko siadło, na których wodach budują mosty, jeden od pagórek latrów 8, drugi śród miastecz-

⁸ F. Kiryk, *op. cit.*, s. 108.

⁹ Cesja części Przytyka przez Katarzynę Podlodowską na rzecz Jana Podlodowskiego z 1548 r., APR, ZDP, rkps 13, s. 45–47.

¹⁰ Dział dóbr między Piotrem i Andrzejem Podlodowskimi z 1570 r., *ibid.*, s. 21–24.

¹¹ *Ibid.*, s. 5 i n., 42 i n.

¹² Z. Guldon, L. Stępkowski, *Ilżeczkie wyroby garncarskie na rynku krakowskim w XVII wieku*, „Rocznik Świętokrzyski”, t. VIII, 1980, s. 13.

¹³ *Dokumenty miasta Radomia, cz. 2: Dokumenty z lat 1444–1611*, oprac. B. Wyrozumka, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego”, t. XXI, z. 2, 1984, s. 28.

¹⁴ *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, cz. V, vol. 1, wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1912, nr 159.

ka latrów 5, a trzeci wyjeżdżając z miasta przez całą rzekę, od jałowych upustów jest wspolek z gacią latrów 55, ale snać, że mijają łąkami”. Arendarz mostowego, mieszczanin z Przytyka Jan Młodziński, zeznał, że „dawa arendą marcarum 24 i 2 funty pieprzu, ale bierze mostowe i od furmanów Mazurów, którzy podle miasteczka jeżdżą po sól do Skrzynna, chocia nie bywają na mościech”¹⁵.

Z cytowanego powyżej źródła wynika, że Podludowscy znakomicie wykorzystali bieg Radomki, która do dziś meandruje pod Przytykiem w taki sposób, że konieczny jest przejazd przez dwa mosty, aby podróżować ze wschodu na zachód. Dawni właściciele miasta zbudowali dodatkowo staw i rozdzielili wody rzeki tak, by konieczny stał się przejazd przez trzy mosty, co miało utrudniać podróżnym omijanie przepraw i płacenie mostowego. Istnienie trzech mostów (jeden z nich zwano „Wielkim”) jest potwierdzone źródłowo od 1502 r. Mostowe musiało przynosić Podludowskim znaczne dochody, skoro było wśród nich przedmiotem działów rodzinnych i dziedziczenia, cenionym niemal na równi z dobrami ziemskimi (np. w 1502 r. stanowiło główne, dożywotnie uposażenie Urszuli z Chlewisk, wdowy po kasztelanie radomskim, w roku 1548 Katarzyna Podludowska posiadała jedną trzecią mostowego na mocy zapisu męża)¹⁶.

Dzięki dogodnemu położeniu Przytyk stał się w XVI w. miasteczkiem przynoszącym znaczne dochody z myta i centrum gospodarczym, ułatwiającym zbyty towarów z okolicznych wsi, należących do Podludowskich. Na mocy wspomnianego potwierdzenia przywileju z 1488 r. wiadomo, iż organizowano w nim targi tygodniowe (w poniedziałki) oraz dwa jarmarki: na św. Wita i św. Mikołaja¹⁷. Nic też dziwnego, że stał się wraz z dobrami ziemskimi przedmiotem licznych działów rodzinnych, w tym pierwszego, znaczącego, jakiego dokonali w początkach XVI w. synowie kasztelana radomskiego Jana.

Na mocy aktu podziału dóbr, sporządzonego w grodzie radomskim w 1502 r., Przytykiem i okolicznymi włościami podzieliło się sześciu braci Podludowskich. Najstarszy Jan, wówczas już kanonik krakowski i pleban błotnicki, otrzymał wraz z bratem Hieronimem Suków, Wolę Sukowską, dwór Ostrów z przylegającym doń łąnem roli i folwarkiem, dwa stawy i młyn przy tymże Ostrowie oraz lasy ciągnące się od Rudnika do Kaszowskiego Gulinka. Przypadła im również połowa Starego Przytyka, począwszy od „Wielkiego” mostu i pół Nowego Miasta. W tym ostatnim po śmierci matki mieli otrzymać jeszcze Borowy Młyn zatrzymany przez nią jako dożywotnie uposażenie po kasztelanie radomskim. Kolejni bracia: Paweł i Zbigniew, odziedziczyli Studzienice, Słowików, lasy w pobliżu Zakrzewa i Oblasu oraz drugą połowę Starego i Nowego Przytyka z kolejnym

¹⁵ *Źródła do dziejów Radomia w XVI–XVIII wieku*, wyd. Z. Guldon, [w:] *Radom i region radomski w dobie szlacheckiej Rzeczypospolitej*, t. I, red. Z. Guldon, S. Zieliński, Radom 1995, s. 188.

¹⁶ Dział dóbr między Katarzyną a Janem Podludowskimi z 1548 r., APR, ZDP, rkps 13, s. 45–47.

¹⁷ F. Kiryk, *op. cit.*, s. 109.

młynem. Po śmierci matki mieli przejąć należne jej opłaty targowe i mostowe. Natomiast Mikołaj i Feliks otrzymali Zakrzew, Wołę Zakrzewską, Oblas, a do tego nowy młyn i staw na Radomce, który mogli powiększyć bez przeszkód ze strony pozostałych członków rodziny¹⁸.

W toku dalszych podziałów, spowodowanych m.in. śmiercią matki i braci, zasadniczy zrąb majątków przejęli czterej potomkowie kasztelana radomskiego. W 1508 r. Zbigniew posiadał część Przytyka, Woli Zakrzewskiej, całe Studzienice i Oblas, Hieronim płacił wówczas pobór z drugiej połowy Przytyka, Sukowa i Woli Sukowskiej, Feliks dziedziczył Zakrzew i Wołę Zakrzewską, a Paweł Studzienice, Potkanę i Ostrołękę¹⁹. Z kolei w roku 1513 dobra po zmarłym Feliksie przejęli bracia Paweł i Zbigniew, dokonując między sobą kolejnych działów i wymiany łąnów²⁰. Synowie kasztelana radomskiego zrzekli się natomiast dóbr ziemskich przejętych w zastaw przez ich ojca od Ślizów, tj. Policznej, Rudy i Gródka. W zamian za zwrot pożyczki oraz należną rekompensatę oddali owe wioski dawnym dziedzicom, kończąc w ten sposób dziesięcioletni proces sądowy²¹.

Działy majątkowe, dokonywane między coraz liczniej rozrodzonymi Podlodowskimi, musiały w następnych pokoleniach osłabić nieco ich pozycję²². Niemniej jednak można ich zaliczyć w XVI w. do grona średnio zamożnej, a w pewnych okresach nawet bogatej szlachty powiatu radomskiego, na równi z Chlewickimi czy też Gniewoszami²³. Ich status majątkowy potwierdza m.in. działalność urbanizacyjna, jaką prowadzili przez całe XVI stulecie. Wiadomo, że Hieronim Podlodowski odziedziczył część Przytyka oraz dwór zwany Ostrów. Była to budowla w całości lub częściowo murowana, położona na wzgórzu otoczonym suchą fosą w miejscowości zwanej dziś Zameczek. Najprawdopodobniej określenie „zamek przytycki”, spotykane jeszcze w aktach majątkowych Podlodowskich z XVII w., odnosi się właśnie do niej²⁴. Drugi z murowanych dworów posiadali Podlodowscy w Zakrzewie. Być może to jego pozostałości, widoczne jeszcze w latach sześćdziesiątych ubiegłego stulecia, zwano „kaplicą ariańską”. Trzeci z dworów wzniesli Podlodowscy (prawdopodobnie Walenty) w latach trzydzie-

¹⁸ Podział dóbr między synami kasztelana Jana Podlodowskiego z 1502 r., APR, ZDP, rkps 13, k. 4–6.

¹⁹ Rejestr poborowy województwa sandomierskiego z 1508 r., [w:] *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, wyd. A. Pawiński, *Źródła dziejowe*, t. XV, Warszawa 1886, s. 467, 474, 477.

²⁰ Podział dóbr między Podlodowskimi z 1513 r., APR, ZDP, rkps 13, k. 41–43.

²¹ K. Myśliński, *Od Sycyny do Czarnolasu. Rodzinne strony Kochanowskich w średniowieczu*, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego”, t. XX, 1983, z. 1–2, s. 31.

²² W 1533 r. Walenty, Mikołaj, Hieronim i Wojciech współdziedziczyli Suków i Wołę Sukowską, ZDP, rkps 12, s. 61–63.

²³ I. Stefańska, W. Urban, *Powiat radomski w XVI wieku*, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego”, t. XX, 1983, z. 1–2, s. 51.

²⁴ Konkretnie z roku 1601, APR, ZDP, rkps 12, s. 10.

stych XVI w. w Żukowie. Do dziś zachowały się niewielkie pozostałości monumentalnego renesansowego dworu, zbudowanego na planie prostokąta, a otoczonego fosą napelnianą wodą. W narożach znajdowały się cztery wysunięte, okrągłe baszty, co nadawało budowli charakter wieży obronnej lub małego zamku, zwanego z francuska *palais-donjon*. Taka forma architektoniczna była rzadkością na ziemiach polskich i z pewnością musiała wywoływać zdumienie wśród okolicznej szlachty oraz podróżnych. Świadczyła o potędze i znaczeniu rodu, bowiem koszty inwestycji przewyższały blisko dziesięciokrotnie wzniesienie powszechnego wówczas, drewnianego dworu²⁵.

Warto przy okazji wspomnieć o ostatnim z murowanych dworów Podlódowskich, jaki znajdował się u schyłku XVI w. w podradomskich Wośnikach. Jego pozostałości w postaci przyziemia i piwnic zachowały się w bryle tamtejszego klasycystycznego dworu. Działalność budowlana, prowadzona z takim rozmachem, zasługuje na podziw i uwagę. Jeśli nie liczyć magnackich inwestycji w Szydłowcu i Janowcu, to okaże się, że obok zamku w Chlewiskach, dwory Podlódowskich były w XVI i początkach XVII w. jedynymi siedzibami szlacheckimi ziemi radomskiej wzniesionymi z cegły. Koszty murowanej inwestycji przewyższały prawie dziesięciokrotnie wzniesienie powszechnego wówczas, drewnianego dworu. Siedziby Podlódowskich podnosiły bez wątpienia prestiż rodu, którego członkowie pretendowali do roli przywódców szlachty województwa sandomierskiego²⁶.

Żaden z sześciu synów kasztelana radomskiego Jana Podlódowskiego nie osiągnął jednak godności senatorskiej. Najstarszy, Jan, został sekretarzem królewskim oraz kanonikiem gnieźnieńskim, a średni, Zbigniew, pisarzem ziemskim sandomierskim. Również kolejni przedstawiciele tej rodziny osiągalni w XVI w. jedynie urzędy i godności ziemskie, uzupełniane czasami starostwami, niemniej byli aktywnymi uczestnikami życia sejmikowego. W połowie XVI stulecia z działalności parlamentarnej zasłynął Stanisław Lupa Podlódowski, syn Pawła, dziedzic części Przytyka i innych dóbr w powiecie radomskim, brat Walentego, fundatora murowanego dworu w Żukowie. To właśnie jego Łukasz Górnicki wprowadził na karty swego *Dworzanina*, przedstawiając jako człowieka wykształconego, znawcę prawa i rzecznika dawnych ideałów życia szlachty²⁷.

Stanisław Lupa Podlódowski był średnio zamożnym szlachcicem. Oprócz części miasteczka Przytyk dziedziczył Zakrzew, a jako wiano żony Elżbiety Biej-

²⁵ Z. Lechowicz, *Dwór Podlódowski w Żukowie – nieznaną *palais-donjon**, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego”, t. XVIII, 1981, z. 1, s. 61–63; A. Nierychlewska, *Budownictwo obronne powiatu radomskiego w okresie od XIII do XVIII wieku*, Radom 2002, s. 236–247.

²⁶ D. Kupisz, *Rody szlacheckie...*, s. 160.

²⁷ I. Kaniewska, *op. cit.*, s. 53.

kowskiej otrzymał miasteczko Białobrzegi i Górę nad Pilicą²⁸. Dzierżawił też królewskie Brzezinki, przypisane do uposażenia urzędu stolnika sandomierskiego, którym został w 1547 r. Nieco wcześniej wykupił wójtostwo radomskie. Uzyskał w ten sposób intratne źródło dochodów w postaci jednego z podradomskich folwarków, młyna, łaźni i placu wójtowskiego w mieście oraz szóstej części dochodów z trzech wsi należących do Radomia: Dzierzkowa, Gołębiowa i Woli Gołębiowskiej. Trzy lata później wystarał się o przywilej królewski nadający mu na własność wsie Dzierzków, Gołębiów i Wolę Gołębiowską, jako rzekomo sprzedane w całości wraz z urzędem wójtowskim w czasach Kazimierza Wielkiego. Nie wiadomo, czy skorzystał z jakiejś protekcji, czy po prostu z zamieszania w kancelarii królewskiej, wynikającego z objęcia tronu przez nowego monarchę. Bardziej prawdopodobna jest ta druga hipoteza, o czym świadczy hojne wystawianie przywilejów w pierwszych miesiącach panowania Zygmunta Augusta (nawet o sprzecznej treści). Była to zwykła w tamtych czasach praktyka pozyskiwania zwolenników przez nowego władcę, a Podlodowski był przecież dość znanym przywódcą szlachty sandomierskiej, marszałkiem ostatniego sejmu za życia staro króla.

Cała sprawa okazała się jednak zbyt jaskrawym nadużyciem, uderzającym dotkliwie w interesy mieszczan radomskich. Wielu z nich miało we wspomnianych wsiach miejskich swe grunty, inni czerpali stamtąd dochody z racji dzierżaw. Burmistrz i rajcy pojechali na sejm piotrkowski 1549 r., gdzie uzyskali potwierdzenie przynależności Dzierzkowa, Gołębiowa i Woli Gołębiowskiej do Radomia. Jednocześnie Lupa Podlodowski i Zygmunt August dokonali w Piotrkowie wymiany dóbr ziemskich. Dziedzic Przytyka zrzekł się na rzecz monarchy wójtostwa radomskiego oraz Dzierzkowa, Gołębiowa i Woli Gołębiowskiej, otrzymując w zamian cztery wioski starostwa radomskiego: Blizocin, Wolę Blizocką, Mleczków i Mazowszany. Frymarki, czyli zamiany wiosek prywatnych z królewskimi, były zgodne z prawem, o ile wartość wymienianych dóbr była zbliżona, co miało chronić skarb państwa przed stratami. Z pozoru zamiana dóbr dokonana w Piotrkowie spełniała ten warunek, tyle tylko, że Podlodowski do przekazanego Jagiellonowi wójtostwa radomskiego dołożył nie swoje dobra, lecz trzy wioski

²⁸ Warto przy okazji sprostować nieścisłości, które pojawiły się w monografii Białobrzegów, jeśli chodzi o właścicieli miasteczka, Z. Guldon, J. Muszyńska, *Lokacja i dzieje miasta w dobie szlacheckiej Rzeczypospolitej (1540–1795)*, [w:] *Białobrzegi. Studia i szkice z dziejów miasta*, red. R. Renz, Radom 1999, s. 26–27. Anna, wdowa po Janie z Biejkowa vel Fałęcic, przekazała je jako wiano córek. Elżbieta wyszła za Stanisława Lupę Podlodowskiego, nie Jana Podlodowskiego, jak przyjęto za A. Bonieckim. Te bowiem miejscowości oddała Elżbieta za jego zgodą w zastaw swej siostrze Annie Nowodworskiej. Po śmierci Lupy Białobrzegi i Górę przejął jego syn Grzegorz, późniejszy starosta radomski (obaj, ojciec i syn, pominięci w monografii), po czym jego dwaj synowie, Stanisław i Zbigniew, a na mocy podziału między nimi, dokonanego w 1586 r., ten ostatni. Wreszcie około 1606 r. dobra te zostały sprzedane Baglewskim, APR, ZDP, rkps 13, s. 33–40.

królewskie należące do miasta Radomia. Innymi słowy, otrzymał wspaniały prezent w postaci czterech wsi starostwa radomskiego, a było aż nadto widoczne, że jest to zapłata za milczenie w sprawie małżeństwa króla z Barbarą Radziwiłłówną, przeciw któremu protestował w swych wystąpieniach wobec senatu i izby poselskiej.

Przejęcie czterech wsi starostwa radomskiego tak rażąco naruszało prawo, iż wywołało sprzeciw znacznej części szlachty. Po śmierci stolnika sandomierskiego (1550) sprawą frymarku Podlodowskich zajął się sejm obradujący w Piotrkowie w 1555 r. i uznał go za nielegalny. Niestety, Zygmunt August odrzucił wówczas żądania obozu reformatorskiego i sprawa pozostała w zawieszeniu. Wydawało się, iż w latach sześćdziesiątych ruszy wreszcie z martwego punktu, bowiem rozpoczęto wtedy realizację reform obozu egzekucyjnego. Zimą 1564 r. do Radomia przybyła komisja królewska, mająca zlustrować dobra starostwa radomskiego. Na zamek stawili się wówczas rajcy Radomia i Jan Podlodowski, reprezentujący wszystkich synów Lupy. Radomianie po raz kolejny potwierdzili słuszność swych przywilejów dotyczących Dzierzkowa, Gołębiowa i Woli Gołębiowskiej, a także udowodnili, że zagarnięcie czterech wiosek starostwa radomskiego przez Podlodowskich było rażącym naruszeniem prawa. Oskarżony miał na swą obronę jedynie przywilej dotyczący zamiany dóbr, dokonanej przez jego ojca z królem w Piotrkowie. Komisarze uznali frymark za nielegalny i zdecydowali, że Podlodowscy mają zwrócić na rzecz starostwa radomskiego wioski otrzymane przez Lupę, a w zamian odzyskają wójtostwo radomskie.

Ówczesny starosta radomski, Jan Lutomirski, próbował wyegzekwować orzeczenie komisji i odebrać zagarnięte przez Podlodowskich wioski, ale spotkał się z wyraźną niechęcią ze strony Zygmunta Augusta. Synowie Lupy byli dworzanami królewskimi, a poza tym monarcha nie chciał powracać do spraw związanych z Radziwiłłówną. Rozpoczęły się przewlekłe spory sądowe, a w ich trakcie Lupicze odpierali wszystkie ataki Lutomirskiego. Na szczęście dla nich Lutomirski wkrótce zmarł, a nowym starostą radomskim został Grzegorz Podlodowski, jeden z synów stolnika sandomierskiego! Był to bardzo ważny i znamieny gest monarchy. Podlodowscy stali się wówczas tak butni, że nie uznali uchwały sejmu lubelskiego z 1569 r. unieważniającego zamianę dóbr dokonaną przez ich ojca na szkodę skarbu państwa. Kiedy w tym samym roku do Radomia przybyli kolejni lustratorzy królewscy, pan starosta zebrał braci oraz czeladź i nie wpuścił ich do czterech spornych wsi!

Również Stefan Batory nie kwapił się, by naruszyć stan posiadania Podlodowskich, służących na jego dworze i w armii koronnej podczas wojen moskiewskich. Dopiero śmierć starosty radomskiego Grzegorza zaniepokoiła ich na tyle, że w 1579 r. dołożyli królowi do dawnego frymarku pewne grunty (lasy) i sami poprosili o komisję rozjemczą. Ta ostatnia została starannie dobrana, po czym

w maju 1580 r. orzekła na zamku radomskim na korzyść Podlodowskich. Mimo że w 1564 r. lustratorzy oszacowali dochody z czterech wsi starostwa radomskiego przekazanych Podlodowskim na 414 grzywien, a wójtostwa radomskiego z trzema wioskami miejskimi na 112 grzywien, nie wzięto tego pod uwagę. Na podstawie jakichś dziwnych danych rozjemcy uznali, że łączne dochody z wójtostwa radomskiego oraz trzech wsi miejskich przynoszą 1805 zł rocznego dochodu, a dobra starostwa radomskiego w posiadaniu Podlodowskich zaledwie 1494 zł. Wyliczenie było kuriozalne, odwracające proporcje sprzed 16 lat, poza tym wliczające całe dochody z trzech wsi miasta Radomia. Wyrok zatwierdził jednak Stefan Batory, a później także jego następcą, choć mieszczenie radomscy wykazywali owo nadużycie jeszcze podczas lustracji dóbr królewskich w latach 1616 i 1629²⁹.

Dzięki frymarkowi Podlodowscy wzbogacili się o cztery dobrze zagospodarowane wioski. W Mazowszanach znajdował się folwark, a ponadto 16 półłanków kmiecych, w Mleczkowie 10 łanów, w położonym na prawym brzegu Wisły Blizocinie uprawiano 22 półłanki kmiece, w Woli Blizockiej 17 półłanków, co daje łącznie 37,5 łanu, nie licząc ról zagrodniczych i karczmarzy na roli.

W przeciągu kilkunastu lat Lupa Podlodowski i jego synowie podjęli wiele działań zmierzających do zwiększenia dochodowości pozyskanych dóbr. Skupili się przede wszystkim na akcji osadniczej i rozwoju folwarków na obszarach położonych nad Wieprzem. Znajdowały się tam znaczne pustki i nieuprawiane nigdy grunty, ciągnące się wzdłuż rzeczek Recica i Sunia. Lupa Podlodowski zdążył jeszcze założyć na nich nową wieś, nazywając ją na cześć rodziny Podlodowem. Wkrótce po frymarku osadził „na surowym korzeniu” 15 kmieci, przydzielając każdemu pół łanu roli i 12 lat wolnizny. Czynsz, jaki mieli później płacić, był jednak znacznie większy niż w innych zafrymarczonych dobrach, bo wynosił 1 zł z półłanka, podczas gdy w Blizocinie 20 gr, a w Woli Blizockiej 10 gr. Udało mu się również osadzić karczmarza na roli i zagrodnika, a przede wszystkim założyć przy Podlodowie folwark. W celu pozyskania gotowych gruntów pod nową inwestycję gospodarczą Lupa Podlodowski wykupił za 10 grzywien ziemię i place od jednego z kmieci, który „siedział... nad rzeką Sunią”. Kolejne role pozyskał od 6 nowych osadników, którzy „rozkopali lasy na rolę”, a zapłacił każdemu po 5 grzywien, przenosząc ich na inne grunty. Areał pól folwarcznych powiększono zresztą jeszcze kilkanaście lat po śmierci Lupy, a i pola nie były do końca rozdzielone. Lustratorzy spisujący w 1564 r. dobra królewskie oszacowali, iż folwark ten przynosił 263 grzywiny rocznego dochodu, tj. 2 i pół raza więcej niż gotowy folwark, który Lupa Podlodowski otrzymał wraz z Mazowszanami (109 grzywien). Z innych inwestycji, zapoczątkowanych przez stolnika sandomierskiego nad Wie-

²⁹ Dekret komisarski z 1580 r., APR, ZDP, rkps 597, k. 67–80; Lustracja województwa sandomierskiego z 1629 r., AGAD, MK XVIII, rkps 33a, k. 286; Szerzej: D. Kupisz, *Frymark...*, s. 82–95.

przem, a kontynuowanych przez jego synów, warto wspomnieć budowę dworu, budynków gospodarczych, nowego młyna i stawu na folwarku w Podlodowie.

Podlodowscy powiększyli również folwark w Mazowszanach, przyłączając do niego nieuprawiany pólłanek kmieczy, naprawili tu stary staw i zbudowali drugi. Nową inwestycją był też staw w Mleczkowie. Przy tej ostatniej wsi znajdowały się grunty porośnięte młodym lasem i krzewami o nieuregulowanych ściśle granicach. W znacznej części przylegały one do Zakrzewa Podlodowskich, toteż zaczęto „kopać” tam nowe pola, włączając je do folwarku zakrzewskiego. Na tymże folwarku kazano odrabiać pańszczyznę chłopom z Mazowszan, świadczą na niegdyś na rzecz królewskiego folwarku na Wacynie³⁰.

Z przytoczonych powyżej działań gospodarczych samego Lupy i jego synów widać wyraźnie, że Podlodowscy dążyli przede wszystkim do rozwoju folwarków, zakładając nowy w Podlodowie i powiększając istniejący już w Mazowszanach oraz Zakrzewie, co było zresztą zgodne z ówczesnym trendem gospodarczym. Inni Podlodowscy starali się wówczas prowadzić akcję osadniczą w okolicach Oblasu³¹, a najprawdopodobniej jeszcze w XVI w. założyli również folwark w Blizocinie³². Stan majątkowy wszystkich przedstawicieli owej rodziny w drugiej połowie XVI stulecia przedstawia tabela 1.

Z zamieszczonego w tabeli zestawienia wynika, że największą ilością łąnów kmiecych mógł się poszczycić Wojciech (35), w jego dobrach dziedzicznych można również dostrzec największy wzrost ich areалу między 1569 a 1576 r. Spośród synów Lupy Podlodowskiego Jan był początkowo właścicielem Mleczkowa, Mazowszan i Wośnik, gdzie uprawiano łącznie ok. 14 łąnów. W 1576 r. nie posiadał już tej ostatniej wsi, ale wykupił Zakrzew od Wojciecha i posiadał łącznie 28 łąnów kmiecych. Jakub gospodarował w 3 wsiach, w których uprawiano 25 łąnów kmiecych, a Grzegorz posiadał część Przytyka, nadto miał 25 łąnów w dobrach leżących na obszarze powiatu stężyckiego oraz Białobrzegi i Górę na Mazowszu. Majątkiem średniej wielkości mógł się poszczycić również Jerzy. W jego dobrach uprawiano w 1569 r. 16 łąnów, a siedem lat później 19,5, w tym 3,5 w założonej przez niego lub jego ojca Woli Żukowskiej. Ostrów (Zameczek) był wówczas pomijany w rejestrach poborowych, bowiem znajdował się w nim jedynie dwór i folwark, zwolniony, jak wiadomo, z tego typu podatków³³.

³⁰ *Lustracja województwa sandomierskiego 1564–1565*, wyd. W. Ochmański, Wrocław 1963, s. 179–184.

³¹ W dziele dóbr z 1563 r. mowa jest o niewykopanych chrustach pod Oblasem, APR, ZDP, rkps 13, s. 31.

³² Protestacja Teresy Rusieckiej przeciwko Podlodowskim z 1653 r., Archiwum Państwowe w Lublinie, Księgi Grodzkie Lubelskie (dalej: APL, KGL), Relacje 81, k. 1173v.

³³ W 1563 r. odziedziczyli go bracia Mikołaj i Wojciech Podlodowscy, synowie Hieronima, APR, ZDP, rkps 13, s. 29.

Tab. 1. Dobra dziedziczne Podłodowskich w powiecie radomskim i stężyckim według rejestrów poborowych z 1569 i 1576 r.

Rok		1569				1576			
Parafia	wieś	właściciel	łany	z	k	właściciel	łany	z	k
Star. Radom	Mazowszany	Jan	6,75	–	2	Jan	6,75	4	–
Cerekiew	Mleczków	Jan	10	–	3	Jan	10	3	–
	Woźniki	Jan	3	3	–	–	–	–	–
Zakrzew	Zakrzew	Wojciech	11	4	–	Jan	12,5	4	–
	Wola Zakrzewska	Wojciech	4	4	–	Wojciech	4	4	–
	Oblas	Andrzej	6	–	–	Piotr	6	–	–
Jankowice	Suków	Wojciech	9	–	2	Wojciech	11	2	2
	Wola Sukowska	Wojciech	11	–	–	Wojciech	11	–	–
Wrzeszczów	Mokrzec – cz.	Piotr	3,5	–	1	–	–	–	–
Skrzyńsko	Studzienice	Jakub	3,5	–	1	Zbigniew	3,5	1	1
		Piotr	3	–	2	Piotr	3,5	1	–
Skrzynno	Żuków	Jerzy	9	5	–	Jerzy	8	5	–
	Wola Żukowska	Jerzy	3,5	4	rzem.	Jerzy	3,5	–	–
Skaryszew	Bogusławice	–	–	–	Piotr	4	–	–	
Wieniawa	Ryków	Jerzy	7	2	–	Jerzy	7	2	–
	Plec	Jan	3,5	–	–	–	–	–	–
	Brudniów	Jan	2	–	–	–	–	–	–
Wrzos	Żerdź	–	–	–	Piotr	1,5	–	–	
Łysoboki	Blizocin	Grzegorz	11	2	–	Jakub	10,5	3	–
	Wola Blizocka	Grzegorz	7,5	1	1	Jakub	7		
	Podłódów	Grzegorz	7,5	1	–	Jakub	7,5	1	–
Przytyk	Przytyk–miasto	Grzegorz i inni			Grzegorz i inni				
Razem		7 (8?)	121,75	22	12	6 (7?)	117,25	30	3
		1 miasto, 17 wsi, 1 część wsi*				1 miasto, 16 wsi*			

* Łącznie z Przytykiem doliczono tu nieujęty w rejestrach Ostrów.

Oznaczenia: z – zagrodnicy; k – komornicy.

Źródła: Rejestr poborowy województwa sandomierskiego, powiat radomski i stężycki z 1569 r., w: *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, wyd. A. Pawiński, *Źródła dziejowe*, t. XIV, Warszawa 1886, s. 296–343; Rejestr poborowy powiatu radomskiego i stężyckiego z 1576 r., Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Skarbu Koronnego I [dalej AGAD, ASK], rkps 8, k. 459–528; rkps 9, k. 199–225.

Ponadto w 1576 r. Piotr Podlodowski dzierżawił część Gaczkowic w parafii Jankowice (1 łan i 3 zagrodników z rolami), nie wystąpił on równocześnie przy części wsi Mokrzec, stąd wynika, że w 1569 r. był najprawdopodobniej jej dzierżawcą. Nie wiadomo, z jakiej przyczyny nie spisano dóbr Borzywoja Podlodowskiego, który w 1576 r. spisał rejestr poborowy powiatu stężyckiego³⁴.

Większość zagrodników odnotowanych przy dobrach Podlodowskich nie posiadała ról, z wyjątkiem tych z Rykowa i Żukowa, gdzie płacono również czopowe. W rejestrze z 1576 r. wymieniono należące do Podlodowskich młyny w Woli Zakrzewskiej, Sułkowie, Woli Sułkowskiej, Rykowie i Przytyku, karczmy szynkowe w Woli Sułkowskiej, Rykowie, Żukowie i jednego ubożego karczmarza w Mazowszanach. Nie wymieniono jednak czterech młynów pracujących w Przytyku i Ostrowie (Borowiec i Nowy Młyn w przypadku pierwszej z miejscowości oraz Dolnik i Dolny, określony w 1563 r. mianem nowego w przypadku drugiej). Całości obrazu gospodarczego dóbr Podlodowskich dopełniają liczne stawy rybne, budowane przy groblach wzdłuż Radomki i jej dopływów³⁵.

Porównanie areалу gruntów Podlodowskich z 1569 i 1576 r., aczkolwiek nieodległe czasowo, pozwala stwierdzić, że w drugiej połowie XVI w. starali się oni kontynuować akcję osadniczą. Udało się im czasem pozyskać nowych kmieci, ale największy wzrost liczebny odnotowano wśród zagrodników. Jak już wspomniano, powiększali też Podlodowscy folwarki i w drugiej połowie XVI w. posiadali je w: Ostrowie, Przytyku, Zakrzewie, Mazowszanach, Podlodowie i Bliżocinie (prawdopodobnie także w Żukowie). Znaczna część uprawianego w nich zboża była magazynowana w spichlerzach, jakie Podlodowscy posiadali m.in. w Kozienicach³⁶, i przeznaczana na eksport. W rejestrach komory celnej we Włocławku odnotowano eksportowane przez nich do Gdańska zboże z folwarków położonych w powiecie radomskim. W pierwszej wzmiance z 1537 r. wymieniono 19 łasztów przewiezionych z dóbr Hieronima, Stanisław Lupa wywiózł w 1546 r. 20 łasztów, natomiast jego synowie sprzedawali w latach 1561–1575 po 12–18 łasztów każdy. Zdarzało się, że Jan i Jakub, posiadający folwarki nad Radomką, przewozili je wspólnie, ale ładunki nie przekraczały wówczas 22 łasztów. Podobne ilości zboża (13–14 łasztów) byli wówczas w stanie przewieźć do Gdańska inni przedstawiciele rodziny Podlodowskich³⁷, a można je usytuować na średnim poziomie tego, co spławiali pozostali ziemianie powiatu radomskiego.

Stan posiadania Podlodowskich zmienił się w początkach XVII w. W latach 1601–1603 synowie wspomnianego wyżej Piotra posiadali Jabłonnię (poza częścią Starego i Nowego Przytyka, Studzienicami i Żerdzią). Nowymi wsia-

³⁴ Rejestr poborowy powiatu stężyckiego z 1576 r., AGAD, ASK I, rkps 9, k. 199.

³⁵ Dział dóbr z 1563, APR, ZDP, rkps 13, s. 29–31.

³⁶ Dział dóbr między Podlodowskimi z 1658 r., APR, ZDP, rkps 12, s. 34.

³⁷ *Regestra theloni aquatici wladislaviensis saeculi XVI*, wyd. S. Kutrzeba i F. Duda, Kraków 1915, s. 12, 24, 31, 182, 212, 290, 301–302, 325.

mi w rękach rodu były też Gołędzin, Kotarwice, Trablice, Kowala, Gembarzów i część Gulinka, dziedziczone z innymi dobrami przez synów Jana Podlodoskiego. Najstarszy, Grzegorz, posiadał Zakrzew, Mleczków, Gołędzin i Wolę Zakrzewską. Otrzymał również „młyn Borowiec z niwkami i łąkami na gruncie przytyckim, z zagrodnikami, którzy są przy nim osadzeni i wszystkie po tej stronie Radomki i Bełkownicy, w tym tamy i stawy na rzeczkach, których było wiele, także część Gulinka i wieś Gembarzów koło Mazowszan. Krzysztofowi, drugiemu bratu, wszystkie części w Przytyku z wsiami Ostrów, Sułków i Wola Sułkowska aż do rzeki, z młynami etc. Jakubowi wieś Mazowszany, Kotarwice, Trablice, Kowala, Podlódów, Blizocin i Wola Blizocka w powiecie stężyckim”³⁸. Byli to bez wątpienia najbogatsi przedstawiciele rodziny Podlodoskich w początkach stulecia³⁹. Druga gałąź Podlodoskich, której przedstawicielem był wojski radomski Stanisław, a w 1629 r. jego spadkobiercy Andrzej i Bernard, posiadała pewne dobra w powiecie sandomierskim (Kaczyce, Grocholice, Obręczna i Podlódów)⁴⁰.

Z racji znacznego zainteresowania historyków rodziną Kochanowskich znane są liczne transakcje, jakie zawierali z nimi Podlodoscy, skoligaceni od czasu ślubu Doroty Podlodoskiej z Janem Kochanowskim z Czarnolasu. Do początków XVII w. nie skutkowały one przepływem dóbr ziemskich, nie wykraczając poza zwykle transakcje zastawów i udzielanych sobie wzajemnie pożyczek⁴¹. Za sprawą mariaży sytuacja zmieniła się w kolejnych dekadach XVII stulecia.

Do pierwszego, znaczącego uszczuplenia posiadłości Podlodoskich doszło przed 1627 r. za sprawą małżeństwa Anny, córki wspomnianego wyżej Grzegorza, z Mikołajem Kochanowskim z Sycyny. Wniosła mu ona w posagu Zakrzew i Wolę Zakrzewską⁴². Kilkanaście lat później Kochanowscy przejęli tą samą drogą kolejne dobra Podlodoskich. Rejestr wyprawy łanowej powiatu radomskiego z 1653 r. świadczy o tym, że w połowie tegoż stulecia największe majątki spośród Podlodoskich zgromadzili w powiecie radomskim Andrzej i Jakub⁴³. Natomiast

³⁸ Działy dóbr z lat 1601–1603, APR, ZDP, rkps 12, s. 51–58.

³⁹ W latach trzydziestych XVII w. Podlodoscy, tj. Samuel, a następnie jego synowie Jan i Paweł, posiadali również pewne dobra w województwie i powiecie krakowskim (Kawki i Szurowki), Dział dóbr między Podlodoskimi z 1634 r., Archiwum Państwowe w Krakowie, Księgi Grodzkie Krakowskie, Relacje 58, s. 2076–2079.

⁴⁰ *Rejestr poborowy powiatu sandomierskiego z roku 1629*, wyd. Z. Guldon, L. Stępkowski, Z. Trawicka, „Teki Archiwalne”, t. XXI, 1989, s. 96; *Rejestry pospolitego ruszenia szlachty sandomierskiej z XVII w.*, oprac. J. Pielas, Kielce 2009, s. 4.

⁴¹ *Źródła urzędowe do biografii Jana Kochanowskiego*, oprac. M. Garbaczowa i W. Urban, Wrocław–Warszawa–Kraków 1985, s. 306, i wiele innych umów, przytaczanych w niniejszym wydawnictwie.

⁴² Podziały dóbr między Podlodoskimi i Kochanowskimi z lat 1627–1629, APR, ZDP, rkps 12, s. 65–70.

⁴³ Na podstawie liczby wystawionych żołnierzy można sądzić, że pierwszy z nich posiadał co

w ziemi stężyckiej na czoło wysuwał się Stefan. Po jego śmierci w 1653 r. dobra Podlodowskich w ziemi stężyckiej przypadły jego córce z pierwszego małżeństwa Zofii i jej mężowi Jerzemu z Konar Kochanowskiemu⁴⁴. Według rejestru podatkowego z 1658 r. tenże Jerzy Kochanowski był również właścicielem części Gulinka i Żukowa, należących uprzednio do Podlodowskich⁴⁵.

W drugiej połowie XVII w. do najznacniejszego majątku i urzędów doszli dwaj Podlodowscy: Jakub Bonawentura, syn Krzysztofa, i jego krewny Mikołaj, syn Andrzeja. Pierwszy piastował urząd wojskiego radomskiego. Powiększył znacznie swą fortunę w 1658 r., kiedy to objął część dóbr po Annie Kochanowskiej, córce Grzegorza Podlodowskiego. Zmarł wówczas jej mąż, kasztelan zawichojski Mikołaj na Sycynie Kochanowski, mający dożywocie na wioskach żony. Jakub Bonawentura otrzymał wówczas Gulin z folwarkiem, Kozią Wołę, Gołędzin z folwarkiem, Gembarzów z folwarkiem, części w Jaszewicach, kamienicę i pusty plac w Radomiu oraz lasy przy Woli Zakrzewskiej i młyn Borowiec „pod samym Zameczkiem Ostrowskim Jakuba Podlodowskiego”. Zofii Kochanowskiej, córce Stefana Podlodowskiego, a małżonce Jerzego z Konar Kochanowskiego, przypadły Zakrzew z folwarkiem, Wola Zakrzewska, Gulinek z folwarkiem, Mleczków z folwarkiem i „pusty plac pogorzałego spichlerza w Kozienicach”, nadto *ius patronatus* nad zakrzewskim kościołem parafialnym⁴⁶. Tak więc każda ze stron otrzymała po cztery wioski i trzy folwarki, nie licząc innych nieruchomości.

Tab. 2. Dobra dziedziczne Podlodowskich w powiecie radomskim według rejestrów poglównego i podymnego z lat 1662–1667

Parafia	Wieś	Poddani (1662)			Dymy (1667)	Właściciel
		wieś	dwór	służba		
Stary Radom	Mazowszany	125	–	–	20	Jakub Bonawentura
	Trablice	58	6	26	7	Jakub Bonawentura
Skaryszew	Gembarzów – cz.	117	8	–	21	Jakub Bonawentura (w 1662 K. Godzki)
Cerekiew	Gołędzin	71	–	–	14	Jakub Bonawentura

najmniej 10, a drugi 30 łanów kmiecych, *Popis żołnierza łanowego powiatu radomskiego z 1653 roku*, oprac. D. Kupisz, „Almanach Historyczny”, t. VII, 2005, s. 188–197.

⁴⁴ Protestacja Teresy Rusieckiej przeciw Podlodowskim z 1653 r., APL, KGL Relacje 81, k. 1173–1175.

⁴⁵ Regest exactej łanowej, Archiwum Państwowe w Krakowie, Archiwum Sanguszków, rkps 182, s. 21.

⁴⁶ Dział dóbr między Jakubem B. Podlodowskim i Kochanowskimi z 1658 r., APR, ZDP rkps 12, s. 29–35.

Wola Kowalska	Strzałków – cz.	136	–	–	21	Podlodowski i Kochanowski
Kowala Sępocina	Parznice – cz.	8	–	–	1	succ. Podlodowskiego
Zakrzów	Gulin	91	–	15	14	Nn Podlodowski
	Wola Gulska	46	–	–	8	Nn Podlodowski
Jankowice	Suków	215	–	–	37	Nn Podlodowski
	Wola Sukowska	189	–	–	28	Nn Podlodowski
Wysoka	Zastronie	49	–	–	7	Nn Podlodowski
	Kozice – cz.	–	5	–	–	Nn Podlodowski
		15	–	–	–	Nn Podlodowski
	Wilcza Wola – cz.	12	–	–	–	Nn Podlodowski
Przytyk	Przytyk – m.	252	11	19	26	Mikołaj/Aleksander Łoś?
	Ostrów	25	–	–	–	Mikołaj
Wrzos	Wrzos	55	–	–	8	Mikołaj
	Jabłonna	75	12	3	12	Mikołaj (w 1662 Zbigniew Wąsowicz)
	Żerdź	18	–	–	2	Mikołaj
Wrzeszczów	Słowików	25	–	–	3	Mikołaj
	Studzienice	88	–	–	16	Mikołaj
Skrzynno	Żuków – cz.	49	–	–	7	succ. Walentego i Paweł
		38	–	–	6	Jerzy (1662) Jakub (1663)
	Wola Żukowska	33	–	–	3	succ. Walentego i Paweł
		–	–	–	2	Jakub
Wieniawa	Ryków	–	2	–	6	succ. Walentego i Paweł
		77	–	–	5	Szymon (1662) Jakub (1663)
Razem: 1 miasto, 16 wsi, 6 części		1867	44	63	274	

Źródła: Rejestr pogłównego powiatu radomskiego z 1662 r., AGAD, ASK I, rkps 67, k. 58–128; Rejestr podymnego powiatu radomskiego z 1667 r., *ibidem*, rkps 65, k. 59–79v.

Na podstawie wykazów podatkowych z lat 1662–1667 dwory zamieszkałe przez Podlodowskich można stwierdzić w: Trablicach (Jakub Bonawentura), Kozicach, Żukowie (Jerzy), Rykowie (Paweł i Szymon), natomiast folwarki m.in. w Trablicach, Żukowie, Ostrowie, Gulinie, Gembarzowie, Rykowie i Gołędzinie. Należy też zauważyć, że przy wielu miejscowościach odnotowano jedynie nazwisko Podlodowski bez imienia, stąd określenie „nieznany” w tabeli. Można jeszcze wspomnieć, że starosta radomski Mikołaj Podlodowski utrzymywał na zamku w Radomiu 2 osoby służby szlacheckiej i 19 służących plebejuszy⁴⁷, być może po części poddanych ze swych dóbr ziemskich. Posiadał również Przytyk w całości lub w większej części i czynił starania o odbudowę owego miasteczka ze zniszczeń wojennych po potopie szwedzkim. W 1667 r. wystarał się u Jana Kazimierza o przywilej zezwalający na założenie w Przytyku cechów rzemieślniczych. Wyznaczał on również nowe terminy jarmarków na św. Mateusza i oktawę Bożego Ciała⁴⁸.

Z tabeli wynika, że liczba dymów i poddanych, których wspólnie posiadali Podlodowscy na początku lat sześćdziesiątych XVII w., sytuuje ich w gronie bogatych rodzin szlacheckich powiatu radomskiego na równi z Oleśnickimi, Kochanowskimi, Gniewoszami, Pękosławskimi i bogacącymi się wówczas Dunin-Wąsowiczami⁴⁹. Gwoli ścisłości należy jednak dodać, że określenie „bogaty”, może się odnosić najwyżej do dwóch przedstawicieli rodu, a mianowicie wymienionego już wojskiego radomskiego Jakuba Bonawentury i starosty radomskiego Mikołaja. Pierwszy z nich dziedziczył 3 wsie i 1 część wsi zamieszkałych przez 411 poddanych, drugi 583 poddanych zamieszkujących 1 miasto i 6 wsi. Pozostali Podlodowscy posiadali jedynie pojedyncze wioski lub ich części, tak że nie zostali nawet wymienieni z imienia w rejestrach podatkowych.

Dziesięć lat później, tj. w 1673 r., nastąpiły już poważne przemiany, jeśli chodzi o stan posiadania Podlodowskich w powiecie radomskim. Po bezpotomnej śmierci Mikołaja większość jego dóbr przejął kolejny starosta radomski, a zarazem krewny zmarłego Piotr Kochanowski z Policzny. Należał do niego niemal cały Przytyk z dworem⁵⁰, natomiast rezydencja Jakuba Bonawentury Podlodowskiego – Trablice, do Wacława Kożuchowskiego⁵¹. W 1681 r. znaczna część dóbr Podlodowskich należała z kolei do Jana Komorowskiego, podstolego bielskiego, żonatego z Teresą Podlodowską, córką Krzysztofa, za którą przejął część Przytyka, Ostrów, Suków i Wolę Sukowską. Oboje w 1684 r. sprzedali te dobra Janowi Kazimierzowi Tarle, staroście goszczyńskiemu, i jego żonie Ludwice Zie-

⁴⁷ Rejestr głównego powiatu radomskiego z 1662 r., AGAD, ASK I, rkps 67, k. 59.

⁴⁸ J. Wiśniewski, *Dekanat radomski*, Radom 1911, s. 174.

⁴⁹ Do bogatej szlachty zalicza ich W. Kowalski, *Szlachta powiatu radomskiego w 1662 roku*, [w:] *Radom i region radomski...*, t. I, s. 90–91.

⁵⁰ Rejestr głównego powiatu radomskiego z 1673 r., AGAD, ASK I, rkps 67, k. 271.

⁵¹ *Ibid.*, k. 262v.

leckiej, zrzekając się przy tym patronatu nad parafią przytycką. W tym samym roku Ewa Podlodowska, wdowa po Piotrze Duninie-Kożuchowskim, cedowała swe dobra na rzecz tegoż Tarły, który wykupywał też majątki w parafii Przytyk i Zakrzew od Kochanowskich⁵². W następnym stuleciu powróciły one jednak do Korwinów.

W ziemi radomskiej pozostało jeszcze potomstwo wojskiego Jakuba Bonawentury oraz jego żony Izabeli Starołęskiej, spośród którego najbardziej znany był cześnik różański Stanisław, poborca podatkowy powiatu radomskiego z początków XVIII w. Kilka kolejnych pokoleń Podlodowskich dziedziczyło Gembarzew, Nieznamierowice, Gałki i Wolę Gałęcką, a ostatnim, aktywniejszym na forum politycznym przedstawicielem rodu był Stanisław Podlodowski, żonaty z Elżbietą Dunin-Wolską. Wiadomo, iż w 1697 r. udał się do Warszawy, gdzie wziął udział w elekcji Augusta II Sasa, otrzymał urząd cześnika różańskiego, a w latach wielkiej wojny północnej administrował czopowym (podatkiem od sprzedaży alkoholu) powiatu radomskiego (do 1713)⁵³. Ostatnią większą posiadłością ziemską w powiecie radomskim, jaką dzierżyli w swym ręku Podlodowscy (do 1782), były Nieznamierowice⁵⁴.

Na przestrzeni XVI i przez większą część XVII w. Podlodowscy utrzymywali się w gronie średniozamożnej, a niektórzy z nich bogatej szlachty powiatów radomskiego i stężyckiego. Założyli miasteczko Przytyk i przyczynili się do jego rozwoju, lokowali również kilka wsi. Poza tym prowadzili typową dla ówczesnej szlachty działalność gospodarczą, powiększając swe dochody przez rozwój osadnictwa, eksport zboża z folwarków itp. Status majątkowy umożliwiał im aktywne uczestnictwo w życiu politycznym województwa sandomierskiego oraz kraju. Był bez wątpienia jednym z czynników, dzięki któremu piastowali wiele urzędów ziemskich w województwie sandomierskim. Dwaj z nich otrzymali starostwa (Grzegorz w XVI i Mikołaj w XVII w.), ale tylko Mikołaj osiągnął w 1671 r. senatorski urząd kasztelana kijowskiego. Niestety, nominacja ta zbiegła się w czasie z rozpadem fortuny rodu, a przypieczętowała ten rozpad ostatecznie bezpotomna śmierć kasztelana Mikołaja Podlodowskiego. Większość majątków Podlodowskich w powiecie radomskim i ziemi stężyckiej przejęli Kochanowscy. Warto zbadać odrębnie relacje i powiązania pomiędzy tymi rodzinami, podobnie jak działalność Podlodowskich na forum politycznym oraz ich stosunek do kwestii wyznaniowych.

⁵² Kontrakty dotyczące dóbr Podlodowskich z lat 1681–1684, APR, ZDP, rkps 12, k. 36–37.

⁵³ D. Kupisz, *Rody szlacheckie...*, s. 176.

⁵⁴ S. Uruski, *op. cit.*, s. 145.

THE LAND ESTATES OF THE PODLADOWSCY, OF JANINA COAT OF ARMS, IN RADOM AND STĘŻYCA COUNTIES IN THE 16TH AND THE 17TH CENTURY

The Podladowscy, of Janina coat of arms, have already been a subject of interest for historians due to their political activities, which was led in the parliaments' and the regional councils' forums in the 16th and the 17th centuries. This article, however, presents a less known activity of the representatives of this family, namely the economics. Basing on the archives' resources, i.e. from Warsaw and Radom, and the sources published in print, the estates of the Podladowscy family, focusing in the 16th and the 17th centuries mainly on the territories within the Radom County and the Land of Stężyca, were presented. Many of the representatives of this family gathered the land estates, which allowed for including them in the group of the rich noble class (szlachta). They were the people who received magistracies and displayed the greatest political activity. Towards the end of the 17th century the house of Podladowscy began to come to an end, which also meant the collapse of its financial position.